

UMUT VAKFI
"BİREYSEL SİLAHSIZLANMADA MEDYANIN ROLÜ"

Arama Konferansı
İstanbul, 28 Eylül 1998

Konuşmacı:

Ali Kaan Orbay
Dışişleri Bakanlığı
Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma
Genel Müdür Yardımcılığı

Soğuk Savaş döneminde uluslararası toplumun silahsızlanma alanındaki çabaları daha ziyade kitle imha silahlarının ve belirli kategorilerde yer alan ağır konvansiyonel silahların denetimi ve imhası üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede, Soğuk Savaşın kutuplar arası yüksek politikaları meyanında, küçük ve hafif silahların esasen dünya savaş tarihinin en kanlı araçları olduğu gerçeği göz ardı edilmiştir.

Kitle imha silahları ve ağır konvansiyonel silahların denetimine ve imhasına yönelik çabalar Soğuk Savaşın sona ermesini izleyen yıllarda da devam etmiş, bu faaliyetler Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi, Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi ve Wassenaar Düzenlemesi gibi uluslararası rejim ve antlaşmalar vasıtasıyla resmîyet ve işlerlik kazanmıştır.

Diğer taraftan, Soğuk Savaş müttekip dünyamızdaki bölgesel çatışma ve iç savaşların arttığı gözlenmiştir. Bosna, Somali ve Rwanda'da yaşanan katliam ve insanlık trajedileri uluslararası camianın dikkatinin kitle imha silahlarının ve ağır konvansiyonel silahların yanısıra küçük ve hafif silahlar üzerine kaymasına sebep olmuştur.

Yapılan araştırmalar, 1989-1995 yılları arasında dünyada patlak veren 96 çatışmadan 91'nin çoğunlukla etnik nedenlere dayalı iç savaşlar olduğuna, bu savaşlarda genelde küçük veya hafif silah olarak tabir edebileceğimiz sistemlerin kullanıldığına, çatışmalardan zarar gören insanların yüzde 90'ını sivililerin oluşturduğuna, bunların da yüzde 85'inin çocuklar ve kadınlar olduğuna işaret etmektedir.

Sözkonusu araştırmalar neticesinde ortaya çıkan tablonun vehameti, küçük ve hafif silahların denetimi konusunun 90'lı yılların başlarından itibaren BM'nin gündemine girmesine ve bu alanda BM'nin liderlik rolü üstlenmesine yol açmıştır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde 1992 yılında oluşturulan BM Konvansiyonel Silahlar Kayıt Sistemi bu doğrultudaki çalışmalar çerçevesinde atılan ilk somut adımı oluşturmuştur. Konvansiyonel Silahlar Kayıt Sistemi BM ülkelerinin tank, zırhlı muharebe aracı, büyük kalibreli top sistemleri, savaş uçakları, taarruz helikopterleri, savaş gemileri ve füze sistemleri olmak üzere 7 kategoride gerçekleştirdikleri yıllık

ihracat ve ithalatları hakkında BM'ye gönüllülük esasına göre her yıl bilgi vermelerini öngörmektedir.

Öte yandan, gene 1992'de Ocak ayında Prag'da toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Bakanlar Konseyi de "Non-proliferation and Arms Exports" başlıklı bir bildiri kabul ederek meşru savunma ihtiyaçlarının ötesinde konvansiyonel silah yoğunlaşmalarının uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğuna atıfla, özellikle gerginlik bölgelerine aşırı silah satışlarının önlenmesi konusunda çalışma yapılmasını öngörmüştür.

Ancak, görüleceği üzere, gerek BM Kayıt Sistemi, gerek AGİT çerçevesinde öngörülen denetim, bu konferansın konusu olan küçük ve hafif silahları değil, diğer konvansiyonel silahları ele almaktadır.

Küçük silahların denetimine ve bunların kaçakçılığının, yayılmasının ve özellikle hükümet dışı güçlerin elinde yoğunlaşmasının önlenmesine yönelik çalışmalar ise ilk olarak 1995 yılında BM'nin gündemine girmiştir. Genel Kurulun 50/70 B sayılı kararıyla Genel Sekreterin, hükümet uzmanlarından oluşacak bir panelin yardımıyla BM'nin müdahil olduğu çatışmalarda kullanılan küçük ve hafif silahların çeşitleri, bunların istikrarsızlık yaratıcı üretim, transfer ve yoğunlaşmalarının nedenleri ve bu tür yoğunlaşmaların önlenmesi için alınabilecek tedbirler hakkında bir rapor hazırlaması istenilmiştir.

Söz konusu panelin çalışmalarının yanısıra BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi bünyesinde kurulan Suçun Önlenmesi ve Ceza Adaleti Komisyonu çerçevesinde de küçük silahların kontrolü çalışmalarına devam edilmiştir.

Küçük silahların denetimi konusunda çalışan panel tarafından hazırlanan rapor Ağustos 1997'de Genel Sekreter tarafından BM Genel Kuruluna sunulmuştur.

Raporda öncelikle küçük silahlar ve hafif silahlar arasında bir ayırım yapılmıştır. Buna göre, tabancalar, tüfekler, makinalı tabancalar ve hafif makinalı tüfekler küçük silah, ağır makinalı tüfekler, bomba atarlar, roket atarlar, bazukalar, taşınabilir uçaksavar ve tanksavarlar hafif silah olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımın yapılabilmesi önemlidir. Zira aynı sene Kanada tarafından hazırlanan "Hafif Silahlar ve Mikro-Silahsızlanma" başlıklı çalışmada ortak bir tanıma varılamaması hafif ve küçük silahlar alanındaki denetim ve silahsızlanma çalışmalarının önünde önemli bir engel olarak gösterilmiştir.

Söz konusu rapor küçük ve hafif silahlar konusunda yukarıdaki tanıma içermemin yanında, küçük ve hafif silahların üretimlerine, transferlerine ve istikrarsızlık yaratıcı yoğunlaşmalarına ilişkin bazı çarpıcı tesbitlere de yer vermektedir. Bunları şöyle özetlemek kabildir:

Öncelikle, kitle imha silahlarının tersine, küçük ve hafif silahların istikrarsızlık yaratıcı yoğunlaşmaları ve bunun önlenmesi konusunda uluslararası toplumda ortak kabul görmüş herhangi bir norm veya standart mevcut değildir.

Buna karşılık, küçük ve hafif silahların özellikle hükümet dışı gayri-nizami güçlerin, gerilla gruplarının, terörist örgütlerin, uyuşturucu kartellerinin, çetelerin ve kaçakçıların ellerinde yoğunlaştığı bölgelerde iç karışıklık ve savaşların sıklıkla patlak verdiği, suç ve şiddet olaylarında artış olduğu gözlenmektedir.

Bu silahlar kendi başlarına savaşların sebebi olmamakla birlikte, varlıkları çatışmaların derinleşmesine, uzamasına ve daha çok kan dökülmesine neden olmaktadır.

Küçük ve hafif silahları kullanmak fazla bir eğitim ve deneyim gerektirmediği için bu silahlar hükümet dışı güçler ve suç örgütleri tarafından tercih edilmekte, çoğu zaman çocuk yaşta insanların ellerine verilmektedir.

Öte yandan, hafif ve küçük silahların üretimi için gelişmiş bir teknolojiye ihtiyaç duyulmaması bu silahların hem çok sayıda, hem de birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede kimi zaman ufak atölyelerde üretilebilmelerini mümkün kılmaktadır.

BM raporuna göre, hepimizin bildiği ve artık ayaklanmaların sembolü haline gelmiş olan Kalaşnikov bugün 14'ten fazla ülkede üretilmekte ve 78 ülkede kullanılmaktadır. 1945-1990 yılları arasında sadece bu silahdan 50 milyon adet üretilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Benzer şekilde, G3 tüfekleri 18 ülkede üretilmekte, 64'ten fazla ülke tarafından kullanılmakta, M-16 tüfekleri ise 7 ülkede üretilmekte ve 67 ülkede kullanılmaktadır. 1945-1990 yılları arasında bu silahlardan sırasıyla 7 ve 8 milyon adet üretilmiş tahmin edilmektedir.

Raporda yer alan bulgular göstermektedir ki, küçük ve hafif silahların denetimi, yayılma ve istikrarsızlık yaratıcı yoğunlaşmalarının önlenmesi, üretimlerinde belirli bir düzeyde sanayi ve teknoloji altyapısına ihtiyaç duyulduğu cihetle daha az sayıda ülke tarafından üretilen ve kullanılan gelişmiş konvansiyonel silahların denetiminden daha zor olacak, denetim başarsa dahi, küçük ve hafif silahların özellikleri nedeniyle etkili bir uluslararası doğrulama mekanizması oluşturulması hemen hemen imkansız olacaktır.

Bu mülahazalarla, BM raporu bir dizi tavsiye kararı almış, bu çerçevede küçük ve hafif silahların kaçakçılığının ve yayılmasının önlenmesi ve denetimlerinin temini için ülkelerin kendi iç hukuklarında gerekli düzenlemeleri yapmalarının ve yasal önlemleri almalarının önemini vurgulamıştır.

Küçük ve hafif silahların kontrolü konusu son olarak BM'nin Silahsızlanma İşleri Dairesi tarafından hazırlanan 19 Haziran 1998 tarihli, "Coordinating Action on Small Arms" başlıklı kağıtta ele alınmıştır. Bu kağıtta da, BM Genel Sekreterinin 1997 tarihli raporundaki tavsiye kararları desteklenmekte, küçük ve hafif silahların denetimi alanında BM'nin liderlik rolünü devam ettirmesi önerilmektedir. Konunun bu yılki BM 53. Genel Kurulunun gündeminde de yer alması öngörülmektedir.

BM çerçevesinde sürdürülen faaliyetlerin yanı sıra, küçük ve hafif silahların denetimi münferit ülkelerin inisiyatifiyle düzenlenen seminer ve toplantılarda da ele alınmaktadır. Bu bağlamda, 13-14 Temmuz 1998 tarihlerinde Norveç tarafından 21 ülkenin katılımıyla Oslo'da bir konferans tertiplenmiş, konferansta küçük ve hafif silahların denetimi alanında yapılması öngörülen çalışmaların eşgüdümü için bir eylem planı oluşturulmasına, bu çalışmalara ilgili hükümet dışı örgütlerin de dahil edilmesine, ülkelerin iç hukuklarında gerekli düzenlemeleri yapmaya teşvik edilmesine, konunun BM 53. Genel Kurulu çerçevesinde gündeme getirilmesine ve bu alanda gelecekte bilgi değişimine ve eyleme yönelik konferansların toplanmasının devamına karar verilmiştir.

Bu gelişmeler, konunun özellikle kuzey ülkelerinin ön alması ve küçük ve hafif silah yayılmasından zarar gören gelişmekte olan ülkelerin desteğiyle BM'nin ve dünyanın gündeminde kalmaya devam edeceğine işaret etmektedir.

Türkiye, küçük ve hafif silahların denetimine ilişkin uluslararası çabalara gerek BM çerçevesinde, gerek diğer ilgili beynelmilel forumlarda destek vermektedir. Konuya dış politika açısından bakıldığında, küçük ve hafif silahlar için BM tarafından getirilen tanım itibarıyla uluslararası alanda ağırlık hafif silahların denetimi konusuna verilmektedir. Küçük silahların denetiminin, tanımları itibarıyla, ülkelerin içişlerini ilgilendiren bir konu olduğu, bu alandaki çalışmaların siyasi iradenin mevcudiyeti ve öngörüsü doğrultusunda iç hukukumuz çerçevesinde ele alınmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan hafif silahların özellikle hükümet dışı güçlerin ve terör örgütlerinin ellerinde yoğunlaşma eğilimi ülkemiz tarafından hassasiyetle izlenmekte, bu konudaki endişelerimiz ve yayılmanın önlenmesine yönelik önerilerimiz taraf olduğumuz uluslararası silahsızlanma ve silahların kontrolü rejim ve düzenlemeleri nezdinde dile getirilmektedir. Bu çerçevede, konvansiyonel silahların ve çift-kullanımlı malzeme ve teknolojilerin dışsıtm denetimlerine ilişkin Wassenaar Düzenlemesi bünyesinde istikrarsızlık yaratan silah çeşitlerinin, transferlerinin ve yoğunlaşmaların tesbitine ilişkin düzenleme içinde ortak kriterler oluşturulmasına yönelik olarak başlatılan çalışmaya ülkemiz tarafından kapsamlı katkıda bulunulmuş, benzer şekilde Avrupa Konseyi içinde hafif silahlar dahil, konvansiyonel silah transferlerinde gözönüne alınacak Davranış İlkeleri Rehberinin oluşturulmasında müzahir olunmuştur.

Ülkemiz ayrıca, küresel silah ticaretinin % 80'inin AGİT ülkelerinden kaynaklanması ve dünyadaki önde gelen silah satıcısı ülkelerin büyük çoğunluğunun AGİT üyesi olması nedeniyle bu alandaki çalışmalarda AGİT'e özel bir sorumluluk düştüğü inancını taşımaktadır. Bu anlayışla, yukarıda bahsi geçen Prag Deklarasyonunun hazırlanmasında tarafımızdan etkin bir rol oynanmış, yine AGİT'te kabul edilen silah transferlerine ilişkin ilkelerin görüşülmesinde Türkiye ön plandaki ülkeler arasında yer almıştır. Öte yandan, 1996 yılında AGİT çerçevesinde BM'nin Konvansiyonel Silahlar Kayıt Sistemi kapsamındaki 7 silah kategorisine ek olarak küçük ve hafif silahları içerecek bir kayıt sistemi oluşturulması yönündeki önerimiz üzerinde, özellikle büyük silah ihracatçısı ülkelerin öne sürdükleri, böyle bir sistemin ilave yük getireceği, tekrara

yol açacağı veya izlenmesinin zor olacağı gibi inandırıcı olmayan nedenlerle oydaşma sağlanması mümkün olmamıştır.

Türkiye, bundan sonra da, küçük ve hafif silahların denetimi konusunda yapılacak uluslararası çabalara destek vermeye ve bu tür faaliyetler içinde aktif olarak yer almaya devam edecektir.